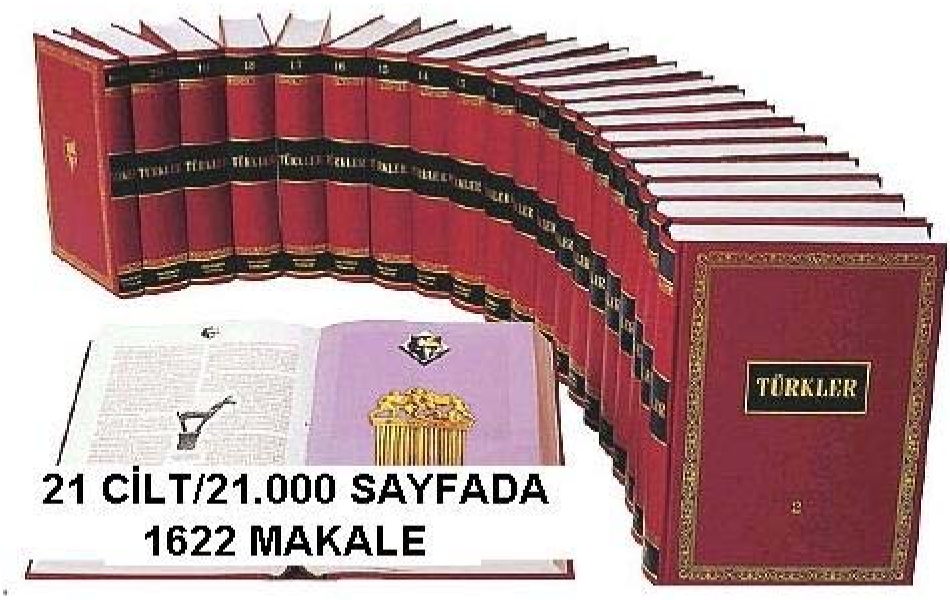

TÜRKLER

CİLT 21

İNDEKS

EDİTÖRLER

HASAN CELÂL GÜZEL

PROF. DR. KEMAL ÇİÇEK

PROF. DR. SALİM KOCA

YENİ TÜRKİYE YAYINLARI

2002

ANKARA

İÇİNDEKİLER (LİNKLENDİRİLMİŞ)

SUNUŞ

Büyük Türk tarihçisi Zeki Velidi Togan, dişi Bozkurt tarafından beslenen ilk Türk'ün Tanrı dağlarının güneyinde dünyaya geldiğini söyler. Bu konuda Göktürklere ait olduğu düşünülen Ergenekon Destanı, aslında bütün Türklerin türeyişi ve yayılması ile ilgili kabul edilebilir.

Türkler, dünyanın en eski kültür ve medeniyetlerinden birine sahiptir. Binlerce yıllık Türk tarihinin başlangıç noktasını tespit etmek kolay değildir. Arkeolojik ve antropolojik araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılan, milattan önce 4000 yıllarına kadar inen ve Orta Asya'nın en eski kültürü olan Anav kültürünün Proto-Türklerle ilgili olması ihtimali yüksektir. Devirler yakınlaştıkça, Kelteminar ve Afenesevo (M. Ö. 3000), Andronova (M. Ö. 1700), Karasuk (M. Ö. 1200), Tagar ve Taştık (M. Ö. 700) kültürlerinin Proto-Türklerle ilgisi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Başta Pazırık ve Issık kurganlarındaki arkeolojik buluntular olmak üzere bu konuda çok çeşitli bilimsel deliller mevcuttur.

Diğer taraftan, yapılan son araştırmalar neticesinde, M. Ö. VIII. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Sakalar/İskitler'in bir Türk İmparatorluğu olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ancak, M. Ö. 318-M. S. 216 tarihleri arasında beşyüz yıl hüküm süren Büyük Hun İmparatorluğu'nun ve Çin kaynaklarına göre kesinlik kazanan ondan önceki Proto-Hunların Türklüğü konusunda dünya bilim âleminde pek fazla bir tereddüt kalmamıştır. Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu ve özellikle Avrupa Hunları batılı tarihçiler tarafından da geniş şekilde incelenmiştir. Büyük Hun İmparatoru Mete Han (destanlara göre Oğuz Kağan) ve Avrupa'yı yıllarca titreten büyük Türk Hakanı Atilla'nın hikâyesini herkes bilmektedir. Avrupa Hunları, sebep oldukları kavimler göçü neticesinde dünya tarihini değiştirmişlerdir.

Türklerin en iyi bilinen eski tarihi Göktürklere dayanır. "Türk" adını devletin resmî sıfatı olarak ilk kullananlar da Göktürkler olmuştur (İkinci olarak da Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanmıştır). Bilge Kağan'ın ünlü Göktürk âbidelerindeki Türk Runik yazısı ile asırların gerisinden şöyle seslendiğini duyarsınız: "Ey Türk Milleti! Üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız yer delinmedikçe, senin ilini, töreni kim bozabilir?"

Bundan sonra, yerleşik Türk medeniyetinin en güzel örneklerini veren Uygurlar; Orta Asya'daki diğer Türk boyları Kırgızlar, Karluklar, Türgişler, Tatarlar ve ötekileri; ülkelerini bir ticaret merkezi haline getiren Hazarlar; bugünkü Doğu Avrupa'yı şekillendiren Bulgarlar, Oğuzlar, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar, Türk tarihinde yerlerini almışlardır.

Türkler, tarihte 16'sı büyük, 113 devlet kurmuştur. Bu devletler ve imparatorluklar tarihin çeşitli devirlerinde dünyaya hâkim olmuşlardır. Oğuz Kağan Destanı'nda, Türklerde devlet fikri, cihan hâkimiyeti mefkûresi ve fütûhat yapan kahraman alp tipi vurgulanmıştır. Şunu iftiharla kaydetmek mümkündür ki, bu teşkilâtçılık ve devlet kuruculuğu kabiliyeti dünya tarihinde hiçbir millete nasip olmamıştır.

Türk tarihinin dönüm noktalarından birisi hiç şüphesiz, Türklerin İslâmiyeti kabul edişleridir. Türk kültür ve medeniyeti İslâmla şereflendikten sonra daha fazla derinlik, ihtişam ve mânâ kazanır. Mete Han'ın ve Atilla'nın kızıl elması artık gazâ ile zenginleşerek Alparslan'ın, Fatih'in ve Kanunî'nin kızıl elması'na dönüşmüştür. Türkler, Orta Asya'dan, atayurttan taşıdıkları kültür potasında, fethettikleri güzellikleri İslâmın ölçüsüyle tartarak ve eriterek yepyeni, orijinal ve zengin bir medeniyet inşâ etmişlerdir. İnsanımız, bu mucizevî oluşun sırrını temelindeki manevî harçla izah etmiştir. Artık Oğuz Kağan'ın yiğit alpleri, Hoca Ahmet Yesevî'nin alperenleri olmuştur ve bu "oluş" dünya tarihini derinden etkilemiştir.

Mevcut araştırmalara göre, bugünkü Türk dünyasının müşterek tarihi Hun-Göktürk-Uygur çizgisinde düğümlenmektedir. Bütün Türklerin ilk zaman tarihlerini meydana getiren bu eksenden üç kol ayrılmıştır: Birinci kolu oluşturan Oğuzlar-Türkmenler batı istikametinde ilerleyerek, başta Büyük Selçuklu İmparatorluğu olmak üzere, Atabeylikler, Doğu Anadolu Türk Devletleri, Harezmşahlar Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu Türk Beylikleri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri, İran'daki Türk Devletleri ve hanedanları (Safevîler, Avşarlar, Kacarlar), Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Hanlıkları, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti gibi arka arkaya birçok devletler kurarak, on asırdan fazla süren bir devirde dünya Türklüğünün en büyük temsilcileri olmuşlardır. Kazak, Kırgız, Özbek ve Doğu Türkistan kolu Orta Asya coğrafyasında, Türklerin Atayurdunda, Türkistan'da kalmışlar ve günümüze kadar varlıklarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Üçüncü kolda olan Tatar, Başkurt, Avar, Kıpçak, Bulgar, Peçenek ve Kumanlar ise Karadeniz'in kuzeyinde etkili olarak Doğu Avrupa siyasî coğrafyasının şekillenmesinde rol oynamışlardır.

Çağatay ve Altınordu Hanlıklarının Türk tarihinde önemli bir yeri vardır. Kıpçak bozkırlarındaki Türk Hanlıkları, Kazan, Astrahan, Nogay, Kasım, Sibir ve Kırım Hanlıkları onların vârisleridir. Özellikle Kazan ve Kırım Tatarları Dünya Türklüğü içinde kültürleri ve mücadeleleri ile temayüz etmişlerdir. Timurlular ve Hindistan'daki uzantıları Bâbür İmparatorluğu, eşine zor rastlanır zenginlikte bir ilim ve sanat hayatına sahip olmuşlar, Orta Asya'yı ve Hindistan'ı sanat eserleriyle süsleyerek imar etmişlerdir.

Türkistan'da Özbek, Buhara, Hive, Hokand, Kaşgar, Turfan ve Kazak Hanlıkları ile Kırgızlar, Rus ve Çin istilâlarına kadar asırlar boyunca Türkistan coğrafyasına hâkim olmuşlar ve bugünkü Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın orta zaman Türk tarihini meydana getirmişlerdir. Ne yazık ki, bu Türk illeri, önce Çarlık Rusyası'nın ve Çin'in, daha sonra Sovyetler'in tahakkümü altında yaşamak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı Cihan Devleti, "Devlet-i Âliyye", Türklerin kurdukları medeniyetin zirvesinde yer almıştır. Roma İmparatorluğu'ndan sonra tarihin en uzun ömürlü, hanedân olarak en uzun süre yaşayan, üç kıt'ada en büyük coğrafyada hükümran olan Osmanlı İm-

paratorluğu, "Pax Ottomana"yı tesis etmiş ve bir "huzur medeniyeti" olmuştur. Devletin kurucusu Osman Gazi'den Hz. Peygamber'in hadîsine mazhar olarak İstanbul'u fethedip çağ açan, çağ kapayan Fatih'e, Viyana kapılarına dayanan Kanunî'ye ve yıkılıştan önceki dönemde bile diplomasi dehasıyla İmparatorluğu uzun yıllar ayakta tutan Sultan Abdülhamid'e kadar uzanan altı asırlık dönemde dünya tarihinde söz sahibi olan Osmanlılar, kültür zenginlikleri ile muhteşem bir medeniyetin zirvesine erişmişlerdir.

Lâkin Balkan Savaşlarından sonra tükenen Osmanlı, son gücünü de Cihan Harbi'nde kullanmış ve Çanakkale'de binlerce şehid pahasına dünya tarihinin akışına tesir eden bir zafer kazanmıştır. Ancak bu mücadele, İzmir ve İstanbul'un işgali ile noktalanan sonucu değiştirememiştir. Buna karşılık, Türk Milleti teslimiyeti kabul etmemiş; Kuvâ-yı Millîye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini kurarak millî direniş hareketlerine girişmiş ve en kötü günlerde Anadolu'nun bağrında yeni bir Ergenekon destanı yazılmıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmış ve Millî Mücadeleyi başlatmıştır. Bundan sonra yokluk içindeki bir milletin büyük fedakârlıkları ile Başkomutan Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın önderliğinde zaferler kazanılarak Anadolu işgalci güçlerden temizlenmiş ve 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

*Diğer taraftan, Türk Cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1991 yılından itibaren bağımsızlıklarına kavuşmuşlar*dır. Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Federe ve Muhtar Türk Cumhuriyetleri, Türk Toplulukları ve Türk Yerleşimleri ile Türk Dünyası, günümüzde beş kıtaya yayılmış 180 milyon nüfustan(*) meydana gelmektedir. Binlerce yıl önce Ergenekon'dan dağları eriterek çıkan Türkler, aynı ağacın dalları olduklarını hiçbir zaman unutmamalıdırlar. Oğuz Kağan'ın çocukları Gün, Ay, Yıldız ve Gök, Dağ, Deniz, 21. yüzyılın aydınlığında tekrar buluşmuşlardır. İsmail Bey Gaspıralı'nın dediği gibi, "Dilde, Fikirde ve İşte Birlik" kurmalı ve köklerini aslâ unutmadan daha fazla işbirliği yapmak için gayret göstermelidirler. Biz, Türk Dünyası'nın ortak tarih şuurundan hareketle yakın bir gelecekte çok daha samimî bağlarla birbirine bağlanacağına inanıyoruz.

* * *

Türk Milleti, tarihin en eski devirlerinden itibaren var olmuş ve dünya tarihinin şekillenmesine tesir etmiştir. Ancak Türk tarihini, bütünlük içerisinde başlangıcından günümüze kadar inceleyen bilimsel bir çalışma henüz yapılmamıştı. Bu sebeple, Türk Milleti'nin tarihini ve medeniyetini gün ışığına çıkaracak bir araştırma projesinin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Kısaca "Türk Projesi" adını verdiğimiz Türk Tarihini, Kültür ve Medeniyeti'ni Araştırma Projesi bu zarûretten kaynaklandı. Uzun ve meşakkatli çalışmalar neticesinde Türk Projesi dünyanın en büyük tarih araştırma projesi olarak hayata geçirildi.

Türkiye'nin ve dünyanın önde gelen Türkologlarının ve Türk tarihçilerinin görev aldığı çalışmamızda, önce Türk tarihi ve medeniyeti konusunda en önemli bilim adamlarından meydana gelen bir Yayın Kurulu ve Danışma Kurulu teşkil edildi. Uluslararası bir hakem kurulu hüviyetinde çalışan Yayın Kurulu'nun tespit ettiği konu başlıklarına göre araştırma yazılarının siparişleri verildi. Bunun için dünyanın hemen her ülkesindeki 3059 bilim adamı ve uzman ile temas kuruldu. Türkiye'den de tarih, dil, edebiyat, felsefe, sanat tarihi, bilim tarihi, hukuk tarihi, ekonomik ve sosyal tarih sahalarında çalışma yapan, araştırma görevlisinden profesöre kadar uzanan geniş bir akademik yelpazede 3120 bilim adamı ile görüşüldü. Bu temasların neticesinde, projeye 48 ülkeden 2320 bilim adamı ve uzman (589'u Türkiye dışından ve 1721'i Türkiye'den) çalışmaları ile iştirak etti. Bunların 721'i profesör, 377'si doçent, 538'i yardımcı doçent, 385'i doktor ve 289'u araştırmacı ve uzmandır. Bu araştırma yazılarından 375'i Türkiye dışından ve 1248'i Türkiye'den olmak üzere 1623 bilimsel çalışma eserimizde yer aldı. Yayınlanamayan yazıların büyük çoğunluğu da aslında bilimsel nitelikte idi; ancak tekrarlardan kaçınma, zamanında gönderememe ve şekil şartlarına uymama gibi gerekçeler, yazıların Yayın Kurulu'nca kabul edilmeyişinde etkili oldu.

Yayınlanan yazıların seçiminde orijinal olup olmadığı en önemli ölçülerden birisi olarak kabul edilmiş ve daha önce herhangi bir dilde yayınlanmamış olanlar seçilmiştir. Bu arada az sayıdaki merhum üstad yazılarına da (%4 oranında) bir vefa borcunu ifa etmek için eserde yer verilmiştir. Bu araştırmalar yapılırken arkeolojik buluntular ve dünyadaki arşivlerin Türklerle ilgili bölümleri taranmıştır.

Eserimiz, üç takım halinde toplam 37 cilt ve 35.000 sayfalık bir külliyattır. Ana eser olan Türkler, birisi İndeks olmak üzere 21 cilt, 21.000 sayfadan; İngilizce özet mahiyetinde bulunan The Turks -ki bir yabancı dildeki en geniş kapsamlı eserdir- 6 cilt, 6000 sayfadan ve ana yazıların kronolojik bir bütünlük içinde değerlendirilmesi ile hazırlanan Genel Türk Tarihi 10 cilt, 8000 sayfadan meydana gelmektedir. Eserde toplam olarak 30.000 civarında görüntü malzemesi (resim, fotoğraf, harita, tablo, minyatür vs.) kullanılmıştır.

Eserin hazırlanışı sırasında, çok sayıda değerli bilim adamı haricinde, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi 187 uzman eleman istihdam etmiş ve 18 ay boyunca 24 saat vardiyalı çalışma yapılmıştır. Sadece bu proje için Türkiye'nin en büyük dizgi ve görüntüleme sistemleri kurulmuştur.

Eserin hazırlanmasında ve editörlüğünde Türk tarihi bir bütün olarak kabul edilmiş ve sadece Türkiye Türklerinin değil bütün Türklerin, başlangıçtan günümüze kadar uzanan tarih ve medeniyetleri incelenmiştir. Bu eser, Türkiye'de yaşayan Türklerin olduğu kadar bütün Türk Dünyası'nın da müşterek tarihleri bakımından önemlidir. Bilimsel tasnifte, şekilde ve muhtevada yeni bir yöntem ile hazırlanan eser, Türkiye tarihi bakımından Cumhuriyet'in başlangıcından günümüze kadar uzanan bir dönemde tarih yazma denemesi yapan ilk çalışmadır. Özellikle 1960 sonrası dönemin incelenmesinde tarafsızlığa itina edilmeye çalışıl-

(*) Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın yaptığı araştırmalara göre, 16. yüzyılın ortalarında dünya nüfusu 500 milyon civarında tespit edilmiş ve Osmanlı Türkleri ile Türkistan'daki nüfusun asgarî 40 milyon olduğu tahmin edilmiştir (Bunun yaklaşık olarak yarısı Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisindedir). Diğer bir ifade ile dünya nüfusunun % 8'inin Türk olduğu hesaplanmıştır. Halbuki, 21. asrın başında dünya nüfusu 6 milyarken, Türk nüfusu 180 milyon olmuş; yani % 8'den % 3'e düşmüştür. Eğer 16. yüzyıldaki oran muhafaza edilebilseydi, bugün dünyadaki Türk nüfusu 480 milyon olacaktı. Demek ki, her fırsatta katliam yapmakla suçlanan Türkler, aslında dünyanın en büyük mazlumları ve mağdurları olmuşlar; *maruz kaldıkları katliamlar, sürgünler, kıtlıklar ve asimilasyon neticesinde nisbî sayıları azalmıştır.*

mıştır. Türk Dünyası'nın bugünkü durumunun da çok çeşitli bakımlardan aksettirilmesine çalışılan eserde, günümüzün tahlilleri yapılırken, bir tarih çalışmasının uzun vâdeli perspektifi çerçevesinde kalınmaya gayret edilmiştir.

* * *

Bu eserin hazırlanmasında en büyük desteği veren, projenin önemini ve anlamını en iyi şekilde takdir eden Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Dr. Devlet Bahçeli'ye sonsuz şükranlarımızı sunuyoruz. O'nun samimî desteği olmasaydı bu projeyi gerçekleştirmek mümkün olamazdı.

Osmanlı Projesi'nde olduğu gibi Türk Projesi'nde de bizi teşvik eden Kültür Bakanı Sayın İstemihan Talay'a teşekkür borçluyuz.

Yayın Kurulu Başkanımız ve Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, projemizi başından sonuna kadar desteklemiş, Türk Tarih Kurumu'nun bilimsel imkânlarını seferber etmiş ve eserde büyük emeği ve katkısı olmuştur. Danışma Kurulu Başkanımız Prof. Dr. Abdülhaluk Çay, bizi daima teşvik ederek cesaretlendirmiştir. Son yüzyılda yetişen en önemli tarihçimiz ve Yayın Danışmanımız Prof. Dr. Halil İnalcık da ilgi ve yardımlarını esirgememiştir.

Editörlerimizden Prof. Dr. Kemal Çiçek ve Prof. Dr. Salim Koca, hem projeye katkıları hem de yaptıkları bilimsel çalışmalarla eserin hazırlanmasında büyük emek sahibi olmuşlardır. Proje Koordinatörümüz Osman Karatay, projenin başlangıcından itibaren üstün bir gayret göstermiştir. Eserin hazırlanması ve redaksiyonu konusunda en fazla katkıyı sağlayan C. Cem Oğuz, Osman Karatay ile birlikte The Turks'ün de editörleri arasında yer almıştır. Yayın Kurulu üyemiz Genel Türk Tarihi'nin editörlerinden Prof. Dr. Ali Birinci de "uykusuz gecelerin" diğer bir müdavimi olarak eserin hazırlanmasında önemli bir role sahiptir. Genç bilim adamlarından Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, hem Türkçe redaksiyon, hem de editörlük hizmetlerinde önemli katkılar sağlamıştır. Yurt dışı koordinasyonunda büyük emek veren Sabiha Sungur, sekreterya hizmetlerinin yürütülmesinde de başarılı olmuştur.

Bu arada, müessesemizin kurucusu, "Osmanlı Araştırma Projesi"nin editörü ve Yeni Türkiye'nin Genel Yayın Yönetmeni Güler Eren'i de şükranla yâd etmek istiyoruz.

Çalışmalarımıza üstün gayretleriyle katkıda bulunan idarî koordinatörlerimiz Abdurrahman Eren, Mustafa V. Güzel ve Lütfi Ulukul'a müteşekkiriz.

Projenin gerçekleşmesinde büyük desteğini gördüğümüz Danışma Kurulu üyelerimiz başta Prof. Dr. Şakir Akça olmak üzere, Prof. Dr. Emin Çarıkçı ve Doç. Dr. Zakir B. Avşar'a teşekkür borçluyuz. Ayrıca, Türk Dil Kurumu (TDK) Başkanı Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'a ve bütün Yayın ve Danışma Kurulu üyelerimize şükranlarımızı sunuyoruz. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA) Başkanı Dr. Öner Kabasakal'a ve Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Başkanı Prof. Dr. Ümit Özdağ'a destekleri için teşekkür ediyoruz. Yayın Kurulu Üyesi iken yazısını gönderdikten sonra vefat eden sevgili hocamız Prof. Dr. Nejat Göyünç'ü hiç unutmayacağız.

Türkiye'nin en büyük tercüme projesinin gerçekleştirilmesinde koordinasyon görevini başarıyla ifa eden Özlem Dilmen ve ekibine, redaktörler Doç. Dr. Ramazan Gözen, Doç. Dr. Hamit Ersoy, Doç. Dr. Naile Hacızade ve Elnur Ağayev'e ve çoğunluğu genç bilim adamlarından oluşan 122 kişilik tercüme grubuna; Türkçe redaksiyonu koordinatörü Doç. Dr. Nurettin Demir ile Doç. Dr. Emine Yılmaz, Dr. Murat Küçük, Gönül Gökdemir ve Faruk Gökçe'ye teşekkür borçluyuz.

Projenin gerçekleşmesinde teknik koordinatörümüz Murat Ocak, gecesini gündüzüne katarak insanüstü bir gayretle çalışmıştır.

Sanat yönetmenliğini ve grafik tasarımı büyük bir fedakârlıkla ve başarıyla gerçekleştiren Hamza Gürer; sanat danışmanı olarak yeni buluşlarla esere renk katan Şafak Tavkul; Türk yayın hayatındaki en geniş ve kaliteli görüntülemeyi başaran görüntü yönetmeni tarihçi Yrd. Doç. Dr. Tufan Gündüz, yardımcısı Hasan Tahsin, elinde fotoğraf dosyasıyla proje için çırpınırken ağır bir trafik kazası geçiren sanat tarihçisi Dr. Muhammet Görür ve görüntüleme grubunun diğer elemanları Turgay Süslü, Ümit Bahadır, Fatma Doğancı, Yüksel Şahin, Uğur Altuğ, Ahmet Sait Candan, Hüseyin Köksal ve Hayat Aras; dizgi grubu elemanları Mehmet Keskin, Fatma Özgür Şahin, Murat Aydıner, Levent Süsoy, Ahmet Düzgün, Umut Aras, Kadriye Akkaya, Vural Dönmez, Erol Efe, Abdülkadir Kılıçaslan, Zülfikar Mert, Can Ayvaşık, Serhan Balkanal ve Lale Azimzade; tashih grubundaki genç bilim adamları Ahmet Budak, Zehra Filiz Bilir, Emine Özdemir, Büşra Bolay, Demet Aksoy, Ebru Demir ve Rizvan Genberli; sekreterya elemanları Seval Yalın, Gülizar Altınyurt, Fatma Albayrak, Burcu Özdemir ve Ayla Tezcan; destek hizmetlileri Kadir Akar, Hakan Özdemir, Taner Buyan, Veli Kırkbudak, Sündüz Aktaş, Abdurrahman Kaya, Ekrem Tuzcu, Kadir Bişirgen ve diğerleri, bu projenin isimsiz kahramanlarıdır. Üstün gayretleri ve uykusuz geçen geceleri için onlara teşekkür borçluyuz.

Ayrıca, Genel Türk Tarihi'nin dizgisini gerçekleştiren Gökçen Teknik'ten Ali Taştepe ve Faruk Taştepe'ye, bir sanat eseri ortaya koyan Balkan Ciltevi sahibi Muammer Bilgiç'e ve bir iş sahibi gibi değil âdeta bir inanç eri gibi çalışan Semih Ofset'in sahibi Mustafa Çakır'a teşekkür ediyoruz.

Projemizi destekleyen ve sponsorluk yapan Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek'e ve projenin duyurulması için desteğini esirgemeyen Aydın Doğan'a şükranlarımızı sunuyoruz.

Ayrıca burada isimlerini saydığımız takdirde ciltlere sığmayacak kadar çok sayıdaki bilim adamlarımıza sonsuz şükranlarımızı sunuyoruz. Bu eser, onların gayretleriyle tarihe mal olmuştur.

Türk Projesi'nin, Türkoloji ve Türk Tarihi araştırmalarına ve araştırmacılarına ışık tutmasını ve daha iyilerinin yapılmasına vesile olmasını diliyoruz.

Hasan Celâl GÜZEL

GİRİŞ

Turkler, dunya tarihin en eski ve en koklu milletlerinden birisidir. Bilinen tarihin hemen her devresinde Turkler var olmuşlardır. Tiirklerin Orta Asya'da başlayan tarih? seruvenleri, benimsedikleri kültür ve hayat tarzı sebebiyle anayurt olarak nitelendirdikleri bu bolgenin dışına taşmış, beg kıtada onemli izler bırakmıştır. Bugun Asya, Avrupa, Afrika, Amerika ve Okyanusya'da Turkler yaşamaktadır. Turk devletlerinin sayısı 1991 yılında bağımsızlığını kazananlarla birlikte yediye ulaşmış bulunmaktadır. Ne yazık ki, Turklerin bu özelliği ve dunya tarih sahnesindeki onemleri Turk ve dunya kamuoyuna yeterince anlatılabilmiş degildir.

Turkler binlerce yıldır Asya, Avrupa ve Afrika'da hukum sürmüşler ve bu üç eski kıtanın tarihinde ya bag rolü oynamışlar, ya da tarih onların uzerine kurulmuştur. Bu nedenle, Tiirklere tarih yapan milletler arasinda on sıraları vermek haksız sayılmaz. Ama aynı şeyi tarih yazmak konusunda soylemek mumkun degildir. Turkler, bag aktorleri oldukları tarihi yazmada bile istekli olmamışlardır. Belki de sözlü tarih onlar igin hep oncelikli olmuştur. Tarihleri ile övünmüşler, başlarından gegenleri anlatmışlar, ama yazmamışlardır. Yazmak, hiç bir zaman anlatmak kadar onemli olmamıştır.

Demek ki, baglarindan gegenleri yazarak gelecek nesillere anlatmak, Turk bozktr geleneğinin şekillendirdiği dunya için zor bir tarzdı. Maceralarını destanlaştırmak ise Turkler araslnda tercihe şayandı. Belki de bu yiizden destanımız gok, tarih kitabımız azdır. Bununla birlikte destanların muhtelif Turk boyları arasinda ortak olması da, destanların bir başka onemli yanı ve özelliği idi. Eski çağlarda "yazı" kültür unsuru, "destan" ise medeniyet unsuru idi. Oğuznâme her Turk boyunda biliniyor ve söyleniyordu. Turklere gore tarih yazılmaz, soylenirdi. Tarih bilmek, anlatmak demekti. Ebulgazi Bahadir Han eserine "kitabt söylemeye başladık. Ve bu kitaba Şecere-i Terâkime diye ad koyduk" diye başlıyordu. Zeki Velidi Togan ise Tarihte Usûl adlı eserinde bu anlayışı, "bazı kavimler kendi mazilerini münhasıran hikayeler, masallar ve destanlar şeklinde hattrlamaktan hoşlanırlar" şeklinde değerlendirerek bunun bir tercih meselesi olduğunu belirtiyordu. Eski Turkler, tıpkı İranlılar ve Hintliler gibi destanları seviyordu.

Bu yuzden destanları tarihi bir kaynak olarak değersiz goren veya yok farz ederek tarih yazma eğiliminin yanlışlığı uzerine de bir kag soz soylemek doğru olur kanısındayız. Batılı bazı tarihgiler destanları tarih kaynağı olarak nitelendirmedikleri igin Turk tarihinin ilk devirlerini yokmuş veya bir kara delikmiş gibi gorme eğilimindedirler. Ama ifade etmeliyiz ki, "tarih yazmayanların tarihleri de olmaz" demek de bilimsel degildir. Destanlar, elbette zamanla gergeklerden uzaklaşabilir ama bir gok onemli hakikati de barındırırlar. Gokturkler oncesinde Turk tarihini "Şu destanı", "Hanname", "Alper Tonga destani" ve "Oğuzname"siz düşünmek imkânsızdır. Bu destanlar eski Turk tarihinin pek çok bilinmeyen olayını diğer kaynakların da yardimtyla açıklığa kavuşturmuşlardır. Öte yandan, yazılmayan veya destanlarla sınırlı kalan tarihin, zamanla unutulmaya, yanlışlarla dolmaya ve soylene soylene gerçeklerden uzaklaşmaya mahkum olduğunu da vurgulamalıyız. Şecere-i Terakime'nin yazart Ebulgazi Bahadtr Han, bu durumu, "Oğuzname çoktur, ama hig iyisi yok, hepsi yanlış ve birbirini tutmuyor, her birisi bir turlu ve doğru itibar kılınacak tarih olsaydı iyi olurdu" diyen Turkmenlere hak vererek ifade etmiştir.

Turkler başka tarihi eser ve belgeler de bırakmışlardır. Zeki Velidi Togan, Turklerin tarihinin onemli bir devresinin yarı destan veya kronikler şeklinde kaydedildiğini ifade etmektedir. Ona gore Turk kavimleri, "vakıaları 'miicel' dediğimiz oniki senelik takvim esasında koyun yılında, yahut tavşan yılında filân hadise oldu demek kabilinden kısa ve muciz kronikler şeklinde kaydetmişlerdir". Orhun Yazıtları ve Tonyukuk Kitabesi bu türden eserlere en iyi orneklerdir. Bu tarz kronik yazma geleneği Osmanlıların ilk donemlerine kadar yaşamıştır. Ancak bu tur eserlerin sayıca yetersiz olmasi, Turkleri tarihlerinin yazımında Çin başta olmak uzere, komşu milletlerin yazdıklarına muhtag etmiştir.

İşte bu durum Türk tarih yazıcılığında bir başka onemli sorunu doğurmuştur: Terminoloji. Özellikle Turk tarihinin ilk çağları için Çin yıllıklarının esas kaynaklar olması bu dönem Turk devlet, topluluk ve kişi adlarını muamma haline getirmiş, adeta Turklere yabancılaştırmıştır. Herkesin bildiği Hunların, Hsiung-nu, Hun Imparatoru Mete'nin adının mao-dun, mao-tun ve hatta Turk adının Tou-kiue, T'u-kue gibi onlarca farklı imlâsı olmasi Turk tarihinin ilk devirlerini anlaşılmaz bir hale sokmuştur. Bu yiizden Ti, Yuan-ho, Hu-lü, Chie-pi, Hu-ku, i-ch'i-chih gibi pek gok boy adı Turk boyları oldukları halde yanlış anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla, bir milletin kendisi tarafindan yazılırsa anlam ifade etmektedir.

Bu bağlamda Ebulgazi Bahadır Han'ın şu sozleri oldukga manidardir: "Hep bilin ki bizden once tarih soyleyenler Arapga lügatleri katmışlardır ve Farsça da katmışlardır ve Türkçeyi de seci kılmışlardır Kendilerinin hunerlerini ve üstadlıklarını halka malum kılmak igin. Biz bunların hiç birisini yapmadtk. Onun igin ki: Bu kitabın okuyucusu ve dinleyicisi elbette Turk olacaktır. Tabii, Turklere Türkâne söylemek gerek. Tâ ki, onların hepsi anlasınlar. Bizim söylediğimiz sözü bilmeseler ondan ne çıkar? Eğer onların iglerinde bir veya iki okuyan akıllı insan olsa, o bilse, bilmeyen çokluğun hangi birine soyleyip bildirir? O halde oyle söylemek gerek ki iyi ve kötü hepsi bilip, gonullerine makul olsun".

Bu sozlerin bugun bile geçerliliğini koruduğu açıktır, gunku Turk Tarihi ve Medeniyeti Turk kültüründen uzak ve Turk toplumuna yabanci tarih telakkileri ile yazılmaktadır. Sayıları zaten bir elin parmaklari kadar az olan mevcut Genel Turk Tarihi kitapları da bu çelişkiden kurtulamamışlardır. Doğan Avcıoğlu'nun "Turklerin Tarihi" adlı eseri buna bir ornektir. Materyalist tarih düşüncesiyle Turklerin tarihini adeta gogebe toplulukların teşkilatsız ve amaçsız siyasi ve ekonomik faaliyeti şeklinde yorumlayan bu eser, Turklerin seruveninin belki bir kısım ozelliklerini yansıtabilir ama, Turk tarihinin butununu hiç bir şekilde aydınlatacak vasifta degildir. Son yıllarda Sina Akşin'in editörlüğünde yayınlanan 5 ciltlik "Turkiye Tarihi" ve özellikle de eski

Türk tarihi ile ilgili birinci cilt, İslâmiyet öncesi Türk tarihini aydınlatmaktan çok, büyük bir kara delik gibi sunmayı yeğlemiştir. Bu eser de Türk tarihini, Türk coğrafyasına hiç bir dönemde hakim olmamış bir terminoloji ve görüş ile anlatma iddiasındadır. Ama ne muhteva ne objektiflik açısından genel bir Türk tarihi olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Yılmaz Öztuna'nın "Büyük Türk Tarihi" adlı 12 ciltlik eseri ise bugüne kadar Türkler hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Ancak bu eser, bir derlemedir, Türkiye merkezli bir bakış açısı vardır. Bilimsel anlayışla hazırlanmış "Tarihte Türk Devletleri" adlı iki ciltlik çalışma ise her devletten kısa kısa bahseden bir tebliğler koleksiyonudur. "Türk Dünyası El Kitabı" da yine muhteva olarak çok dar kapsamlı ve türko-sentrik bir yaklaşımla derlenmiştir. Kaynakları ise büyük ölçüde Türkiye ile sınırlıdır. Bu eserler artık tarih biliminin son yıllarda kaydettiği baş döndürücü gelişmeler sayesinde güncelliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Çünkü Türk devlet ve topluluklarının siyasî, sosyal ve ekonomik tarihi, bilhassa 1990 sonrası çok değişmiştir.

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında hazırlanmış çalışmalara baktığımızda da çok farklı bir manzara ile karşılaşmamaktayız. Selçuklular hakkında araştırmalarıyla tanınan Mehmet Altay Köymen ve Osman Turan'ın eserleri hâlâ aşılamamış görünmektedir. Türk Tarih Kurumu'nun İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal'a hazırlattığı Osmanlı Tarihi hâlâ önemini ve kaynak değerini korumaktadır. Yılmaz Öztuna ve Ziya Nur Aksan'ın 10 ciltlik Osmanlı Tarihi eserleri de nitelikli olmakla birlikte, bilimsel yöntem ve tekniklere göre hazırlanmış eserler değildir. Bu eserlerin esas kaynağını Osmanlı kronikleri ve Hammer'in 10 Cilltlik Osmanlı Tarihi oluşturmaktadır. XIX. yüzyılda yazılmış, Namık Kemal ve Ahmet Rasim'in Osmanlı tarihleri de dahil olmak üzere Osmanlı tarihi ve medeniyeti son iki yıla kadar dünya tarihindeki yeri göz önüne alınarak, bilimsel metotla ve uluslararası nitelikte bir esere sahip olmamıştır. 1999 yılı sonlarında Yeni Türkiye'nin 12 cilt olarak hazırladığı Osmanlı adlı eser büyük bir boşluğu doldurmuş ve Osmanlı tarihi çalışmalarına damgasını vurmuştur. Bu eser, Osmanlı tarihini bilimsel, uluslararası ve kapsamlı bir çalışmaya kavuşturmuş, bütün önemli kütüphaneler tarafından koleksiyonlara eklenmek suretiyle hak ettiği yere gelmiştir. Bu çalışmanın elde ettiği başarıdan sonra Türklerin tarihi konusunda yukarıda değindiğimiz boşluğu doldurmak amacıyla da Türkler adlı bu muazzam 21 ciltlik eserin hazırlanması gereği hasıl olmuştur. Bu çalışmanın yapılması için onlarca haklı neden olmakla birlikte esaslarını bir kaç madde de toplamanın mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Yurt dışında Türkler ve Türk dili tarihi hakkında yayınlanan eserler birkaç taneden ibarettir ve yayın tarihi olarak güncelliğini yitirmiştir. Klasikleşmiş bu tür eserlerden en önemlisi Lars Johanson ve Éva A. Csato'nun editörlüğünü yaptığı The Turkic Languages (London, Routledge, 1998)'dir. Philologiae Turcicae Fundamenta I-II (Wiesbaden, 1964) aynı şekilde daha eski fakat önemli bir başka eserdir. Rus bilim adamı Naradov'un Tyurski Yazık (Moskova, 1966) ve E. R. Tenişev'in başkanlığında bir editör grubunun yayınladığı Tyurski Yazık (Bişkek, 1998) ise Rusya'da Türk dili ve tarihi hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalar olma özelliğini hâlâ korumaktadırlar. Diğer kitaplar genel bilgi vermeyi amaçlayan ve daha çok öğrencileri hedefleyen çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Türk tarihine genel hatlarıyla bakan ve Batı'da yayınlanan eserlerin birkaçı müstesna, çoğunluğu ne yazık ki yanlış bilgilerle doludur. Eserimizde Kate Fleet, Türk tarihini "barbar" literatürü içerisinde değerlendiren bu yaklaşımları ve içine düştükleri yanlışları irdelemektedir.

Bu eserlerin geneline baktığımızda öncelikle Türkler hakkında sadece Türkiye Türklerinin bakış açısıyla yazılmış eserler dışında tarih kitabı yoktur. Türkiye tarihçiliği özellikle eski Türk tarihine oldukça geç bir dönemde, daha somut bir ifadeyle 1930'larda ciddi anlamda eğilmiştir. Atatürk'ün Türk Tarih tezini desteklemesi bunda etkili olmuştur. Bu dönemde, Osmanlı tarihinin öncesinde millî kimliğin oluşmasına yardımcı olacak çok önemli bir tarihî dönem olduğu inancıyla yola çıkılmış ve Anadolu'daki Oğuz boylarının izleri sürülerek Orta Asya'ya ulaşılmaya çalışılmıştır. Tarih-i Osmani Encümeni'nin bu anlayışla bir tarih yazımının geliştirilmesi için yeterli olamayacağı inancıyla Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulmuş ve daha sonra bilimsel araştırmaları yapmak ve yönlendirmek için de Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) açılmıştır. TOE'nin çıkardığı "TOEM"in yerine de Belleten adlı bir derginin yayımına başlanmıştır. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ışığında yapılan çalışmalar, Türk milletinin, önemli bir Osmanlı öncesi tarihî geçmişi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Türk tarihinin çok geniş bir coğrafyada yaşanması araştırmacıların karşısına filoloji, arşiv, ulaşım, arkeoloji bakımından pek çok önemli ve aşılması zor sorunlar çıkarmıştır. Eski Türk tarihini çalışmak isteyen bir araştırmacının Çince, Moğolca, Rusça, Sanskritçe, Arapça, Farsça ve hatta Latince öğrenmek zorunda olması, bir seviyeden sonra araştırmaların adeta durma noktasına gelmesine sebep olmuş, ya da eski Türk tarihi alanında orijinal çalışmalar yapılamamasına neden olmuştur. Filolojik ve arkeolojik sorunları aşmak amacıyla kurulan DTCF, çok kısa bir süre sonra disiplinler arası kopuklukların ciddi bir durum alması sebebiyle, aslî fonksiyonunu ifa etmekten uzak kalmıştır. Bu sorun hâlâ aşılamadığı için tarihçilerin bir filolog olma zarureti ortadan kalkmamış, bu ise araştırmaların hızını kesen önemli unsurlardan birisi olmuştur. Halbuki diğer bilimsel alanlarda olduğu gibi, günümüz tarihçiliği de multi-disipliner ve uluslararası nitelikte çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşım, işaret ettiğimiz sorunu aşmanın da en makul yolu olarak görünmektedir. Ancak Türk bilim hayatında henüz bu yaklaşımın eyleme geçirildiğini söylemek mümkün değildir. Halbuki resmî ve bağımsız araştırma kuruluşlarının teşvik, öncülük ve katkılarıyla bu tür ortak multi-disipliner çalışmaların organize edilmesi mümkündür. Yeni Türkiye bu misyonla hareket etmekte olduğunu hazırladığı Türkçe ve İngilizce "Osmanlı" çalışmalarıyla kanıtlamış bulunmaktadır. Türkler adlı eserimiz ise bu yaklaşımın ne kadar verimli olabileceğinin en somut kanıtı olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışma, aynı eserde tarih, edebiyat, arkeoloji, etnografi, sanat tarihi, bilim tarihi, siyaset bilimi ve iktisat gibi farklı disiplinleri buluşturmak suretiyle Türk tarihinin multi-disipliner bir yaklaşımla ele alınmasında bir ilki gerçekleştirmektedir. Bu yaklaşımın faydaları, eserimizin yakın gelecekte Türk tarihi konusunda yeni araştırmalara kaynak teşkil etmesi ile görülecektir, diye ümit ediyoruz. Çünkü, en baştan bu zamana kadar birbirinden uzak kalan bir çok branşın ortak kaynağı artık "Türkler" olacaktır.

Yine bu eser, bir çok ülkede araştırmalarını yürüten Türkologları bir araya getirmek amacı gütmektedir. Eserimize yazıları veya fikirleriyle katılan 600 civarında yabancı uzman sayesinde, Türk tarihinin uluslararası bir açılımla ele alınması düşüncesi hayata geçirilmiş olmaktadır. Böylece halen ülkemizde yaygın bakış açısı olan Türkiye merkezli bir tarih yazıcılığından araştırmacılarımızın kurtulmasının gerekliliği ortaya konulmaktadır. Aynı konuya bir başka açıdan da bakmak mümkündür. Türk tarihi araştırmalarının yapıldığı Avrupa, Asya ve Amerika da Türk tarihine kendi tarihlerinin etkisi altında bakmaktadırlar. Türkiye

merkezli çalışmaların bilimsel mahzurları neyse, sozgelimi euro-centrique yaklaşımların sakıncaları da odur. Dolayısıyla bu esere katılımı sağlanan fakli ulkelerin yazarları, bilimsel çalışmalarının diğer ulke araştırmacıları tarafindan okunacağı düşüncesiyle çalışmalarına yon vermişler, muhtemelen taraf olma konusunda daha hassas davranma gereğini hissetmişlerdir. Bu da Turk tarihinin tarafsız, bilimsel ve on yargıdan uzak bir tarzda yazılmasını sağlamıştır, diye düşünüyoruz.

Bu açıklamalardan şu sonucu çıkarabiliriz: Turk tarihi bugune kadar spesifik olarak, bolgesel çerçevede ve on yargılarla incelenmiş, fakat genelde incelenmemiştir. Bu yuzden bir devletin tarihi, bir Turk boyunun serüveni, bir Turk liderin mucadelesi, Türklerin hayat tarzı, siyasi ilişkileri vs. değerlendirilmiş, fakat aralarındaki kopukluk giderilememiş, başka bir deyişle, Turk tarihinde bir butunluk sağlanamamıştır. Halbuki Turk tarihi bir butundur, fakat bu "butunluk", bugune kadar yeterince vurgulanmamış ve siyasi parçalanmanın etkisinden kurtarılamamıştır. Yeni Turkiye, bu eserle, Turk tarihine de bir butunluk kazandırmakta, siyaset ve sınır otesi bir tarih görüşü ortaya koymaktadir. Daha doğrusu, zaten doğal mecrasında bu şekilde akan, fakat çeşitli siyasi tercihler veya bolgesel düşüncelerle ayrışan Turk milletinin tarihini ortak bir tarih haline getirmeyi umit etmektedir. Turkler adlı bu eserimizin amaçladığımız hedefe buyuk ölçüde ulaştığı düşüncesindeyiz. Çünkü Turk Cumhuriyetlerinin tarihleri hakkında yazılanlar şöyle bir ortak tarihi gelişime işaret etmektedir. Hun İmparatorluğu muhtelif Turk boylarının kurduğu devlet olarak fonksiyonunu tamamladıktan sonra, Orta Asya'da Gokturkler ve Uygurlar sonuna kadar olan dönem bütün Turk devlet ve topluluklarının ortak tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihten sonra Turk tarihinde göç yollarının farklılığı ile mütenasip bir tarihi süreç başlamış ve Turk tarihi üç kola ayrilan Turk boylarının seruvenine sahne olmugtur. Birinci kol; Oğuz Turklerinden Selçuk ve ailesinin önderliğinde Anadolu'yu vatan haline getirmesi ile tarih sahnesinde görünmüştur. Bu kolun tarihi, Buyuk Selçuklular, Turkiye Selçukluları, Osmanlılar ve nihayet Turkiye Cumhuriyeti şeklinde bir devamlılık arz etmiştir. Kazak, Kırgız, Özbek ve Doğu Turkistan grubu Orta Asya'da, Turklerin anayurdunda kalmışlar ve varlıklarını gunumuze kadar sürdürmüşlerdir. Uçüncü kola mensup, Tatar, Başkurd, Avar, Kıpçak ve Bulgarlar ise Karadeniz'in kuzeyinde ve Doğu Avrupa siyasi tarihinde derin izler bırakmışlar, fakat bunların bir kısmı varlıklarını muhafaza edemeyerek zamanla yerli unsurlarla karışmışlardır. Bu üç koldan ayrılarak tali kollar oluşturan Turkler ise Hindistan, Mısır, Çin ve Moğolistan'da bir sure hakim olmuşlar, fakat daha sonra egemenliklerini sürdürememişlerdir.

Bu açıklamamız aslında Turk tarihinin bir butunluk ve devamlılık arz ettiğini kesin olarak ortaya koymaktadır. Ancak bugune kadar yazılan eserler bolgesel ve ırkî endişeler taşıdığı için bu konuya yeterli vurguyu yapamamışlardır. Halbuki Turk tarihinin bölünmezliği ve Turk devletlerinin her birinin aynı milletten olduğu, 1936 yılında bizzat Mustafa Kemal Ataturk'un çıkarttığı bir kanunla, Cumhurbaşkanlığı sancağındaki yerini almak suretiyle en resmi ağızdan ilan edilmiştir. Bu eser, bu açıdan bir ilki gerçekleştirmekte, Turk tarihinin aynı kökten bir ağacın dalları gibi düşünülmesi ve ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Nasıl ki, Fernand Braudel Akdeniz havzasını bir birleşik kultur ve medeniyet olarak ele aldı ise, artık Turk tarihi de buyuk bir Turkistan coğrafyasının kultur ve medeniyet alanı olarak ele alınmalıdır. Aslında son zamanlarda yapılan araştırmalar, bugünkü tarih yazıcılığının tespitlerinin tersine, Turk devletlerinin birbirlerinin mirası üzerinde kurulduğunu ve yükseldiğini göstermiştir. Osmanlı burokrasisi, maliyesi ve ordusunda Buyuk Selçuklu kurumlarının nasıl yaşatıldığı artık bugun kesin olarak anlaşılmış bulunmaktadır.Dolayısıyla artık Turk tarihinin bir butun halinde incelenmesi ve yazılmasının zamanı gelmiştir. Türkistan'ı coğrafi olarak birbirinden ayrı bolgelere ayırmak belki mumkundur, ama tarihini ayırmak tarihi geçmişe sırt qevirmektir.

Ote yandan Turk tarihinin bir butun ve ortak kultur unsuru olarak ele alınamamasının nedenlerinden birisi de tarihin hanedanlar temel alınarak yazılmasıdır. Bizce bu yanlıştır ve Turk tarihinin birbirinden kopuk şekilde incelenmesinin temelinde bu hat$ yatmaktadır. Hanedan esasına gore yazılan tarihler, aynı zamanda hanedanin dostunu dost, düşmanını düşman olarak mütalaa etmektedir. Halbuki hanedanlar her ne kadar devlet adına hareket etseler de oncelikle hanedanının menfaatlerini on planda tutmaktadırlar. Bu yaklaşım Turk topluluklarının ve devletlerinin birbirlerinden zamanla uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Orneğin XVI. Yüzyılın iki onemli Turk devleti olan Osmanlılar ve Safeviler devletlerinin bekâsı için karşı karşıya gelmişler, uzun bir sure birbirleriyle savaşmışlardır. Ama bu iki devlet de birer Türkmen devletidir. Dolayısıyla, tarihlerimizde bu iki Turk devleti arasındaki mucadeleleri Osmanlı-Iran ilişkileri şeklinde ele almak doğru olmasa gerektir. Hanedanlar farklı Turk sulaleleri olabilir, ama bu durum Turk milletinin kulturel ve sosyolojik devamlılığını yitirmesi için bir araç olmamalıdır. Modern tarihqi artık hanedanın resmi vekâyinüvisi değil, Turk tarihini tarafsız olarak inceleyen bir bilim adamı olduğunu kabul etmeli ve bu bilinç ile davranmalıdır.

Türk tarihinin ortak ve aynı kokten geldiğini vurguladıktan sonra Turk tarihinin ele alınmasındaki bir metot yanlışlığına değinmeden geqmek yanlış olur kanısındayız. Bilindiği gibi Cumhuriyet dönemine kadar Turk tarihi İslam tarihinin bir parçası olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu anlayış İslâm oncesi Turk tarihinin yüzyıllar boyunca ihmal edilmesine yol açmıştır. Cumhuriyet doneminde benimsenen Turk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu gidişi tersine qevirmeyi hedeflemiş, ancak bu defa da Turk tarihinin bütünlüğü bozulmugtur. Çünkü bu donemde Osmanlı tarihi ihmal edilmiştir. Bu dönem Turk tarih yazıcılığının tepkici bir yaklaşımın ürünü olması ise, bu dönem tarih yazıcılığının bir gelenek yaratamamasına sebep olmugtur. Ne yazık ki, bu olumsuz gelişme, en fazla Turkiye Cumhuriyeti tarihinin yazımını etkilemiş, 1923-2000 arası dönem bilimsel, tarih metodolojisine uygun ve evrensel nitelikte incelenememiştir.

Butun bu ve benzeri çalışmalar gunu gostermektedir ki, Turklerin tarihine dair tarafsız, kapsamlı, ilmi ölçülere uygun ve her Turk devlet ve boyuna eşit mesafede bir Genel Turk Tarihi kitabi mevcut değildir. Daha onemlisi gunceli yakalayan bir tarih kitabımız yoktur. Halbuki, özellikle 1991'dan sonra Turk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla Turk dünyasında tarihle birlikte, tarihe bakış da büyük ölçüde değişmiştir. Dunyada oluşan yeni stratejik dengeler Turk dünyasının ve bilhassa Orta-Asya'nın önem kazanmasına, bolgenin tarihi geçmişine derin ilgi ve alaka uyanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte ihtiyaca cevap veren, bütün Turk devlet ve topluluklarının tarihlerini bir arada ele alan bir eser yoktur. Genel bir Turk tarihi kitabına olan ihtiyaç gittikqe artmaktadır. Bu itibarla, hazırladığımız Turkler adlı bu eser içerik, yaklaşım, orijinalite, hacim ve yazar kadrosu bakımından onceki genel Turk tarihleri ile kıyaslanamayacak kadar onemli ozellikler taşımaktadır.

* * *

Eserin tasnifinde, Turk tarihini donemlere ayırırken işaret ettiğimiz butunluk ve devamlılık goz onune alınmıştır. Bu itibarla Turk tarihinin iyi belgelenmemiş veya bilimsel ölçülerde tam olarak aydınlatılamamış donemlerini proto-Türkler peklinde değerlendirmeyi uygun gorduk. Bu donemde Turk olduğu, Turklerle akraba olduğu veya Turkistan'dan geldiği iddia edilen proto-Turkler dönemi problematik açıdan ele alınmıştır. Burada yazısı olan araştırmacıların tespitleri birbirleriyle çelişki oluşturabilir. Ama editorler bu çelişkinin eserin bütünlüğünü bozmayacağı kanısındadır. Bunları plana dahil etmek de onların kesin olarak Turk olduklarını gostermek değildir. Burada amaçlanan, Sumerler, Etruskler, Kuşanlar gibi Turk olduğu one surulen ve ispata muhtag olan devletlerin de Turk tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünmemizdir. Gerçekten de konuyla ilgili olarak yazan bilim adamları ele aldıkları konuların tartışılabilirliğine de işaret etmek suretiyle bilimsel ölçülerin içerisinde kalmaya ozen göstermişlerdir.

Eserimizin tasnifi açısından belirtilmesi gereken bir konu da donemler meselesidir. Bilindiği gibi Turk tarihi, genel olarak İslâmiyet'ten önce ve İslâmiyet'ten sonra olmak uzere iki ana donemde mülahaza edilmektedir. Bu ise, Turk tarihinin devamlılık ve biitunluk içerisinde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, editorler olarak biz, Turklerin tarihinde İslâmiyet'in kabulunun bir donum noktası teşkil ettiği gerçeğini kabul etmekle birlikte, bu tür bir tasnifin doğru olmayacağını düşündük ve kesin bir dönem belirtmedik. Zaten son zamanlarda bu dönemin ne zaman başladığı tartışılmaktadır. Gerçekten de Turklerin İslamlaşma sureci uzun bir donemdir ve kesin bir tarihle ifade edilmesi doğru değildir. Turklerin İslam dünyasına girmesi ve burada etkili olması ise daha uzun bir zaman iqerisinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle İlk Müslüman Turk Devletleri konusundaki tasnifimiz de, oncekilerden farklı olmuptur. Turklerin kitleler halinde Müslüman olmaları X. yüzyılın ikinci yarısında kesafet kazanmış bir tarihi olaydır. Ancak son zamanlardaki çalışmalar açık bir şekilde ilk Müslüman Turk devletinin Karahanlılar ile başlamadığını, Idil Bulgar Hanlığının bu devletten daha once İslamiyet'i resmen tanıdığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla klasik tasniflerin tersine, Ilk Müslüman Turk Devletlerini X-XI yüzyıllarla sınırlı tutmak doğru değildir. Yine, Buyuk Selçuklu Imparatorluğunu da, şimdiye kadar yapıldığı gibi, bu dönemin devleti değilmiş gibi gostermeyi uygun bulmadık. Bu Turk İmparatorluğu siyasi varlığını X-XI. yüzyıllarda tamamlamıştır. Dolayısıyla, eserimizde diğer çağdaşı Musliiman Turk devletleriyle birlikte ele alınmıştır.

Eserimizin konular açısından bütünlüğünü bozmamak için yukarıda değindiğimiz gog yolları ve devamlılığı goz onune alan bir tasnif benimsenmigtir. Buna gore, Osmanlıları ve arkasından da Turkiye Cumhuriyeti'ni ele almayı uygun bulduk. Bunu yaparken, kronolojik bakımdan tutarlılığımızı yitirdiğimizin farkındaydık. Ama aynı coğrafyada cereyan eden siyasi ve sosyal olayların sırf kronolojik endipelerle bolunmesini de bilimsel olarak doğru bulmadık. Aynı gerekçe ile Karadeniz'in kuzeyinde ve Turkistan'da cereyan eden Turk tarihinin de devamlılığına ve bütünlüğüne oncelik verdik. Dolayısıyla, eserimizde, konu butunluğü ve devamlılık kronolojinin onune geçmiştir. Bu yuzden ileriki ciltlerdeki bazı konuların kronolojik olarak daha erken dönemlerle başlaması kaçınılmaz olmuştur.

Turkler adlı eserimizde sadece siyasi tarih ele alınmamış, Turk kultur ve medeniyeti de onemiyle mutenasip bir duzeyde işlenmiştir. Kultur ve medeniyet konularının tasnifinde de siyasi donemler dikkate alınmamış, kultur, medeniyet ve sanat hayatımızda değişim, dönüşüm ve eğilimler goz onunde tutulmuştur. Bu yuzden, sozgelimi Turk edebiyatının klasik dönemi 18. yüzyılda bitmemekte, 1860 yılına kadar getirilmektedir. Aynı şekilde yenileşme dönemi Osmanlı düşünce ve bilim tarihi de siyasi bölümlemeden farklı değerlendirilmiştir. Bu yuzden eserimizde, yenilepme dönemi XVIII. Yüzyıl başlarına kadar çekilmiştir. Bu tamamen Yayın Kurulu'nun ve editorlerin tercihi sonucu belirlenmiş bir donemlere ayırmadır ve Osmanlı tarihinde değişim ve yeniliklerin miladının 1789 Fransız Devrimi ile ilipkilendirilmesinin doğru olmadığı noktasından hareketle seçilmiştir. Yine Osmanlı tarihinde XX. Yüzyılın ilk yarısının tarih görüşünün bir uzantısı olarak yerleşen yükselme, duraklama, gerileme gibi bir dönemleme de yapılmamıştır. Osmanlı tarihinin bu şekilde donemlqre ayırmanın yanlışlarına eserimizde Prof. Dr. Halil İnalcık ve Prof. Dr. Suraiya Faroqhi değinmişlerdir. Bu anlayışla, Osmanlı Imparatorluğu Dönemi Turk Tarihi ele alınırken, siyasi tarihlere değil, belirgin dönüşüm ve değişime dair gelişmelere vurgu yapılmıştır.

* * *

Turk projesi ve eserin hazırlanması hakkında da birkaç onemli tespit yapmak yararlı olur kanaatindeyiz. Projeye baglarken, 2000 yılı sonlarında dunyada Turkoloji araştırması yapan 6000 civarında araştırmacı belirlenmigtir. Konu planı ile bilim adamlarından yapabilecekleri katkı sorulmuş ve gelen yazı teklifleri konu bütünlüğüne gore kabul edilmiş veya kendilerine konu planında ihtiyaç duyulan konuları yazmaları teklif edilmiştir. Bu teklif yapılırken araştırmacının uzmanlık alanına ehemmiyet verilmiştir. Eser tamamen siparip uzerine yazılan araştırma yazılarından oluşmadığı için aynı konuda benzer yazılar da tarafımıza ulaşmıştır. Bu yazılar, bilimsel ölçülere uygun oldukları halde tekrara düşmemek için yayınlanamamıştır.

Bu açıklamalar ışığında iddia edebiliriz ki, eksiklerine rağmen Turkler adlı bu eserimiz, evrensel nitelikte, bilimsel araştırma metotlarına uygun, Turk tarihinin butununu dil, tarih, kultur, sanat, dil ve edebiyat gibi farklı açılardan ve bir butun halinde ele alan yegane eserdir. Bu anlamda, Turk milletinin dunya tarihindeki yerini ve önemini ortaya koyarak, gelecek bilimsel çalışmalara ışık tutacaktır.

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

1. CİLT

BİRİNCİ BÖLÜM

Türk Tarihi Üzerine Çalışmalar ve Genel Değerlendirmeler

İKİNCİ BÖLÜM

Türklerin Coğrafyası, Nüfusu, Soy Kütüğü ve Kurdukları Devletler

A. Nüfus ve Coğrafya

B. Türklerin Soy Kütüğü ve Kurdukları Devletler

C. "Türk" Adının Tarihi, Türklerin Anayurdu ve Kökeni

D. Türklerin Kökeni Hakkında Bazı Görüşler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Orta Asya'nın En Eski Kültürleri / Çin Medeniyeti ile İlişkiler

A. Orta Asya'nın En Eski Kültürleri

B. Çin Medeniyetleri ile İlişkiler

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bozkırın Eski Toplulukları: Avrasya'da Saka Çağı

Beşinci Bölüm

Türklerin Göçleri ve Yayılmaları

Altıncı Bölüm

Asya Hunları

A. Hunlar

B. Kuşanlar ve Akhunlar

Yedinci Bölüm

Avrupa Hunları

2. CİLT

Sekizinci Bölüm

Göktürkler

A. Göktürk Kağanlığı

B. Göktürkler ve Komşuları

C. 2001 Bilge Kağan Külliyesi Kazıları

Dokuzuncu Bölüm

Uygurlar

Onuncu Bölüm

Oğuzlar

Onbirinci Bölüm

Kırgızlar, Karluklar, Türgişler, Tatarlar ve Diğer Orta Asya Türk Boyları

Onikinci Bölüm

Hazarlar

Onüçüncü Bölüm

Doğu Avrupa'da Türkler

A. Türk-Slav İlişkileri ve Kafkas Halkları

B. Bulgarlar

C. Avarlar

D. Peçenekler

Ondördüncü Bölüm

Kimek-Kıpçak / Kumanlar

Onbeşinci Bölüm

Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilâtı

A. Hâkimiyet Ülküsü ve Devlet Geleneği

B. Devlet Teşkilâtı

3. Cilt

Onaltıncı Bölüm

Eski Türklerde Toplum ve Ekonomi

A. Sosyal Gelenekler

B. Toplum

C. Ekonomi

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Eski Türklerde Düşünce, Din ve Bilim

A. Düşünce ve Din

B. Bilim

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

Eski Türklerde Dil ve Edebiyat

A. Eski Türk Destanları ve Mitolojisi

B. Eski Türklerde Dil

C. Eski Türklerde Yazı

D. Eski Türklerde Edebiyat

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

Eski Türklerde Kültür ve Sanat

A. Arkeolojik Kültür ve Sanat

4. CİLT

B. Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat

C. Eski Türklerde Geleneksel Kültür ve Sanat

YİRMİNCİ BÖLÜM

Türklerin İslâmiyeti Kabulü

A. Türklerin Müslüman Oluşu

B. Türkler, Emeviler ve Abbâsîler

C. İdil Bulgar Hanlığı ve Saciler

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

Karahanlılar

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

Gazneliler

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Oğuzlar-Türkmenler

YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Büyük Selçuklu İmparatorluğu

A. Büyük Selçuklu Siyasî Tarihi

B. Selçukluların Kolları

C. Atabeylikler

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

Harezmşahlar

5. CİLT

YİRMİALTINCI BÖLÜM

Tolunoğulları, İhşîdîler, Eyyûbîler

A. Tolunoğulları

B. İhşîdîler

C. Eyyûbîler

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

Memlûkler

YİRMİSEKİZİNCİ BÖLÜM

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Teşkilât

A. Devlet Anlayışı ve Kurumları

B. Devletlere Göre Teşkilât ve İdarî Yapı

YİRMİDOKUZUNCU BÖLÜM

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Toplum ve Ekonomi

A. Toplum

B. Ekonomi

OTUZUNCU BÖLÜM

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Düşünce ve Bilim

A. Düşünce

B. Bilim

OTUZBİRİNCİ BÖLÜM

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Dil ve Edebiyat

A. Dil

B. Edebiyat

6. CİLT

OTUZİKİNCİ BÖLÜM

İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat

OTUZÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi

A. Anadolu'nun Fethi

B. Anadolu'nun İskânı ve Türkleşmesi

OTUZDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Doğu Anadolu Türk Devletleri

OTUZBEŞİNCİ BÖLÜM

Türkiye Selçuklu Devleti

A. Kuruluşu ve Yükselme Devri

B. Haçlı Seferleri

OTUZALTINCI BÖLÜM

Anadolu'da Türk Beylikleri

OTUZYEDİNCİ BÖLÜM

Selçuklu Sonrası Doğu Anadolu'da ve Kefkaslar'da Türk Varlığı

A. Karakoyunlular ve Akkoyunlular

B. Safevî Türk Devleti

7. CİLT

C. Azerbaycan Hanlıkları

OTUZSEKİZİNCİ BÖLÜM

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Teşkilât

OTUZDOKUZUNCU BÖLÜM

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Toplum ve Ekonomi

A. Toplum

B. Ekonomi

KIRKINCI BÖLÜM

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Düşünce ve Bilim

A. Düşünce

B. Bilim

KIRKBİRİNCİ BÖLÜM

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Dil ve Edebiyat

A. Dil

B. Edebiyat

KIRKİKİNCİ BÖLÜM

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Kültür ve Sanat

A. Kültür ve Sanat Hayatı

B. Türkiye Selçukluları Sanatı

8. CİLT

C. Anadolu Türk Beylikleri Sanatı

D. Doğu'daki Türk Mührü: Mezar Taşları

KIRKÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Cengiz Han, Moğollar ve Türk Halefleri

A. Moğollar

B. Çağatay Hanlığı

C. İlhanlı Devleti

Kırkdördüncü Bölüm

Altınordu Hanlığı ve Kıpçak Bozkırlarındaki Türk Hanlıkları

A. Altınordu Hanlığı

B. Kıpçak Bozkırlarında Kurulan Türk Hanlıkları

Kırkbeşinci Bölüm

Timurlular

Kırkaltıncı Bölüm

Türkistan Hanlıkları

Kırkyedinci Bölüm

Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri / Bâbür İmparatorluğu

A. Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri

B. Bâbür İmparatorluğu

Kırksekizinci Bölüm

Orta Zaman Türk Devletleri ve Hanlıklarında Dil, Edebiyat, Kültür ve Sanat

A. Dil ve Edebiyat

B. Kültür ve Sanat

9. Cilt

Kırkdokuzuncu Bölüm

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu / Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murad, I. Bayezid

A. Osmanlı Tarihi Üzerine Düşünceler

B. Kuruluş

C. Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti

ELLİNCİ BÖLÜM

Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi / I. Mehmed ve II. Murad

ELLİBİRİNCİ BÖLÜM

Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi / İstanbul'un Fethi / II. Bayezid

A. Fatih ve İstanbul'un Fethi

B. Fatih Dönemi Deniz Hâkimiyeti

C. II. Bayezid Dönemi

ELLİİKİNCİ BÖLÜM

Yavuz Sultan Selim ve Dönemi / Ortadoğu'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi

ELLİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kanunî Sultan Süleyman ve Dönemi / Orta Avrupa'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi

A. Muhteşem Süleyman ve Dönemi

B. Denizlerde Osmanlı Hâkimiyeti

ELLİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e

ELLİBEŞİNCİ BÖLÜM

XVII. Yüzyıl: Çözülme ve Buhran Dönemi / II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş

A. XVII. Yüzyıl: Çözülme ve Buhran Dönemi

B. II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş

ELLİALTINCI BÖLÜM

Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı

A. İdarî Teşkilât (Merkez ve Taşra)

10. CİLT

B. Hukuk Sistemi

C. Askerî Teşkilât

ELLİYEDİNCİ BÖLÜM

Klâsik Dönemde Osmanlı Toplumu

A. Osmanlı Toplumunda Millet Sistemi ve Hoşgörü

B. Osmanlı Toplum Yapısından Kesitler

C. Osmanlı Hâyrat ve Vakıf Sistemi

D. Osmanlı'da Şehircilik ve Çevre Anlayışı

E. Osmanlı Toplumunda Gündelik Hayattan Çizgiler

ELLİSEKİZİNCİ BÖLÜM

Klâsik Dönemde Osmanlı Ekonomisi

A. Toprak ve Tarım

B. Ticaret ve Sanayi

C. Para ve Maliye Politikası

D. Ulaşım ve Haberleşme

11. CİLT

ELLİDOKUZUNCU BÖLÜM

Osmanlı Klâsik Döneminde Düşünce

A. Siyasî Düşünce

B. Felsefî Düşünce

C. Dinî ve Tasavvufî Düşünce

ALTMIŞINCI BÖLÜM

Osmanlı Klâsik Döneminde Bilim

A. Osmanlı'da Bilim Geleneği

B. Fen ve Tıp Bilimleri

C. Dinî Bilimler ve Tarih Yazıcılığı

D. Bilim ve Eğitim

ALTMIŞBİRİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Klâsik Döneminde Dil ve Edebiyat

A. Klâsik Dönem Osmanlı Türkçesi

B. Klâsik Dönem Türk Edebiyatı

B.1. Halk Edebiyatı

B.2. Dîvan Edebiyatı

B.3. Edebî Türlerden Örnekler

ALTMIŞİKİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Klâsik Döneminde Kültür ve Sanat

A. Osmanlı Kültür Hayatından Çizgiler

12. CİLT

B. Osmanlı Coğrafyasında Kültür

C. Osmanlı Mimarisi

C.1. Genel Değerlendirme, Dinî ve Askerî Mimari

C.2. Osmanlı Sivil Mimarisi

D. Geleneksel Sanatlar

D.1. Hat

D.2. Tezhip, Minyatür, Katı', Ebrû ve Cilt

D.3. Çini

D.4. Dokumacılık ve El Sanatları

E. Klâsik Türk Mûsikîsi

ALTMIŞÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi

ALTMIŞDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri

A. III. Selim Dönemi

B. II. Mahmud Dönemi

ALTMIŞBEŞİNCİ BÖLÜM

Abdülmecid ve Abdülaziz: Tanzimat ve Islahat

ALTMIŞALTINCI BÖLÜM

II. Abdülhamid Dönemi ve I. Meşrutiyet

A. II. Abdülhamid ve I. Meşrutiyet

13. CİLT

B. II. Abdülhamid Dönemi Siyasî Olayları

C. II. Abdülhamid ve İslâm Birliği Siyaseti

ALTMIŞYEDİNCİ BÖLÜM

II. Meşrutiyet Dönemi

A. İttihat ve Terakki

B. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasî Olayları

ALTMIŞSEKİZİNCİ BÖLÜM

I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi

A. I. Dünya Savaşı

B. Ermeni Olayları

C. Mütareke Dönemi

ALTMIŞDOKUZUNCU BÖLÜM

Yenileşme Döneminde Osmanlı Devlet Teşkilâtı

A. Merkez Teşkilâtı

B. Taşra Teşkilâtı

C. Hukuk Sistemi

D. Askeri Teşkilât

YETMİŞİNCİ BÖLÜM

Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu

A. Nüfus ve İskân

14. CİLT

B. Osmanlı Toplum Yapısından Kesitler

C. Yenileşme Döneminde Gündelik Hayattan Çizgiler

D. Osmanlı Toplumunda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri

YETMİŞBİRİNCİ BÖLÜM

Yenileşme Döneminde Osmanlı Ekonomisi

A. Ticaret ve Sanayi

B. Maliye Politikası

C. Para-Banka Politikası

D. Ulaşım ve Haberleşme

YETMİŞİKİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Yenileşme Döneminde Düşünce

A. Modernleşme ve Batılılaşma Düşüncesi

B. Tanzimat Düşüncesi

C. Meşrutî İdare ve Müdahaleler

D. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Düşünce Akımları

E. Türk Milliyetçiliği

YETMİŞÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Osmanlı Yenileşme Döneminde Bilim

A. Fen Bilimleri ve Yenilikler

15. CİLT

SEKSENİNCİ BÖLÜM

İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları

A. İnönü Dönemi İç Siyasî Gelişmeleri

B. İnönü Dönemi Dış Politikası

SEKSENBİRİNCİ BÖLÜM

Menderes Dönemi ve Demokrasiye Geçiş

A. Menderes Dönemi İç Siyasî Gelişmeleri

B. Menderes Dönemi Dış Politikası

17. CİLT

SEKSENİKİNCİ BÖLÜM

1960-1980 Dönemi

A. 1960-1980 Arası İç Siyasî Gelişmeler

B. 1960-1980 Arası Dış Politika

SEKSENÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 Sonrası Dönemi

A. 1980 Sonrası İç Siyasî Gelişmeler

B. 1980 Sonrası Dış Politika ve Genel Değerlendirme

SEKSENDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilâtı

SEKSENBEŞİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Türk Toplumu

A. Sağlık ve Eğitim Politikası

B. Sosyal Güvenlik

C. Kentleşme

SEKSENALTINCI BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Türk Ekonomisi

A. Dönemlere Göre Türkiye Ekonomisi

B. Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikaları

C. Sanayi ve Ticaret

SEKSENYEDİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Düşünce

SEKSENSEKİZİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Bilim

18. CİLT

SEKSENDOKUZUNCU BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Dil ve Edebiyat

A. Cumhuriyet Döneminde Türk Dili

B. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

DOKSANINCI BÖLÜM

Cumhuriyet Döneminde Kültür ve Sanat

A. Mimari

B. Resim ve Heykel

C. Sahne Sanatları

D. Müzik

E. Kültür ve Sanat Hayatından Kesitler

DOKSANBİRİNCİ BÖLÜM

Rusya'nın İdil-Ural'da, Kırım'da ve Kafkasya'da Yayılma Siyaseti

A. Rusya'nın İdil-Ural ve Kırım'da Yayılma Siyaseti

B. Rusya'nın Kafkasya'da Yayılma Siyaseti

DOKSANİKİNCİ BÖLÜM

Rusya'nın Türkistan'da Yayılma Siyaseti

DOKSANÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çin'in Doğu Türkistan'ı İşgaline Direnişler

DOKSANDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sovyetler Birliği'nin Yayılma Siyaseti/ Komünist İhtilâl ve Türk Halkları

A. Komünist İhtilâl ve Türk Halkları

B. Sovyetlerin Milliyetler Politikası ve Türk Halkları

DOKSANBEŞİNCİ BÖLÜM

Türk Dünyası'nın Genel Değerlendirmesi

A. Avrasya Stratejileri

19. CİLT

B. Ekonomik Değerlendirmeler

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

I-İ

J

K

L

M

N

O-Ö

P

R

S-Ş

T

U-Ü

V

W

Y

Z

TÜRKLER DİZİNİ

1

2

3

4

5

6

7

8

9

C

Ç

E

G

H

I

J

K

L

M

N

O

Ö

Ş

T

U

Ü

V

W

X

Z